

УДК 347.238

Бондаренко К.С. –

*аспірантка кафедри цивільного права,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
асистентка кафедри публічного управління, адміністрування та права
Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*

Kateryna S. Bondarenko –

*PhD student of the Department of Civil Law,
Yaroslav Mudryi National Law University
(77 Pushkinska Street, Kharkiv, 61024, Ukraine)
Assistant of the Department of Public Administration, Administering and Law
National Technical Yuri Kondratyuk University
(24 Pershotravnevyi Avenue, Poltava, 36000, Ukraine)*

Особливості правової природи застави як речового способу забезпечення виконання зобов'язання

У статті проаналізовано існуючі підходи дослідників щодо з'ясування правової природи застави як речового способу забезпечення виконання зобов'язання, особливості процедури укладення договору застави відповідно до положень нормативно-правових актів України та норм міжнародного законодавства. Також з'ясовано особливості виникнення застави як приватно-правового інституту та перспективи подальшого функціонування у національній правовій системі юридичної конструкції застави, яка має багатовікову історію функціонування як в Україні, так і в правничих системах зарубіжних країн. Проаналізовано проблемні моменти визначення єдиних критеріїв видів застави як способу забезпечення виконання зобов'язання. Також обґрунтовано підтримано доцільність класифікації видів застави як майнового способу забезпечення виконання зобов'язання за підставами їх виникнення (а саме за договором, законом або рішенням суду) та за правом володіння заставленим майном (при іпотеці – застава нерухомого майна, що залишається у володінні заставодавця або третьої особи, і при закладі - застава рухомого майна, яке передається у володіння заставодержателя або за його наказом - у володіння третій особі). Наголошено, що майнові права пов'язані з конкретними об'єктами речових відносин і застава однозначно є майновим (речовим) видом забезпечення виконання зобов'язання. Проаналізовано дуалістичний підхід щодо з'ясування правової природи застави, який поєднує зобов'язальні та речові чинники та підтримано позицію щодо речової природи застави. Також виокремлено переваги застави як речового способу забезпечення виконання зобов'язання щодо захисту прав кредитора у разі їх порушення боржником.

Ключові слова: застава, заставодавець, заставодержатель, речовий спосіб забезпечення виконання зобов'язання, правова природа застави, речові правовідносини.

K.S. Bondarenko Peculiarities of the Legal Nature of Collateral as a Means of Securing the Fulfillment of an Obligation

The article analyzes the existing approaches of researchers to clarify the legal nature of pledge as a material means of securing fulfillment of an obligation, and the specifics of the procedure for concluding a pledge agreement in accordance with the provisions of Ukrainian legal acts and international law. The author emphasizes the complexity and diversity of the theoretical nature of pledge which is both a type of security for fulfillment of an obligation and has an assignment and contractual nature with the corresponding extension of the provisions on obligations and contracts to it. The author emphasizes that the pledge institutions of the public law branches have certain specifics and various areas of application, and the use of a single term by different branches of law is explained solely by the content of the term “pledge” itself. The author also clarifies the peculiarities of the emergence of pledge as a private legal institution and the prospects for further functioning of the legal structure of pledge in the national legal system, which has a long

history of functioning both in Ukraine and in the legal systems of foreign countries. The author analyzes the problematic aspects of defining common criteria for types of collateral as a way of ensuring fulfillment of an obligation. The author also substantiates the expediency of classifying types of pledge as a property-based method of securing fulfillment of an obligation by the grounds for their occurrence (namely, by contract, law or court decision) and by the right to own the pledged property (in case of a mortgage - a pledge of immovable property which remains in the possession of the pledgor or a third party, and in case of a pledge - a pledge of movable property which is transferred to the possession of the pledgee or, at his/her order, to the possession of a third party). It is emphasized that property rights are associated with specific objects of relations in rem and pledge is definitely a property (real) type of security for fulfillment of an obligation. The author analyzes the dualistic approach to clarifying the legal nature of pledge which combines binding and real factors and supports the position regarding the real nature of pledge. The author also emphasizes the advantages of pledge as a substantive method of securing fulfillment of the obligation to protect the creditor's rights in case of their violation by the debtor and the author emphasizes that it is the pledge agreement that entitles the creditor to receive satisfaction at the expense of the pledged property (foreclosure, transfer of ownership, sale on its own behalf). The author also substantiates the thesis that property rights in relation to obligatory rights can be considered as a generic concept to the species concept, although there has been a recent trend towards convergence of property and obligatory rights.

Keywords: *pledge, pledgor, pledgee, material way of securing fulfillment of an obligation, legal nature of pledge, legal relations in rem.*

Постановка проблеми. Для належного виконання взятих на себе обов'язків сторонами та мінімізації ризику завдання шкоди добросовісному виконавцю цивільно-правових угод (діями чи бездіяльністю боржника) функціонують види забезпечення виконання зобов'язань, які призводять до негативних наслідків майнового характеру в разі невиконання взятого на себе зобов'язання та певним чином стимулюють до такого виконання.

Застава серед інших видів забезпечень виділяється своєю надійністю як речовий спосіб забезпечення виконання зобов'язання та багатовіковою історією ефективного застосування правового механізму у цивілістиці, в першу чергу завдяки особливостям характеру забезпечувального джерела, а саме виділеного наперед майна, вартість якого як правило більше розміру боргу за забезпеченим зобов'язанням. Саме ця обставина дозволила науковцям сформулювати її основну мету - мінімізація неотримання задоволення за укладеним договором кредитором як заставадержателем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасними дослідниками, зокрема, Вітрянським В. В., Ільківим О. В., Кізловою О. С., Майдаником Р. А., Нижним С. В., Пучковською І. Й., Спасибо-Фатєєвою І. В. та іншими створено відповідне теоретичне підґрунтя щодо з'ясування правової природи застави як речового способу забезпечення

виконання зобов'язання. Переважна більшість вищеназваних фахівців вважають, що застава як забезпечення має речовий характер.

Метою статті є з'ясування правової природи застави як речового способу забезпечення виконання зобов'язання на підставі аналізу позицій дослідників щодо особливостей дії механізму застави.

Виклад основного матеріалу. Беззаперечно, що застава є одним із найбільш вживаних видів забезпечення виконання зобов'язання. Ст. 572 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) розкриває поняття застави, а саме те, що кредитор (заставодержатель) має право у разі невиконання боржником (заставадавцем) зобов'язання, забезпеченого заставою, одержати задоволення коштом заставленого майна, переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом (право застави) [1, с. 70].

О. С. Кізлова зазначає, що «договори застави були стародавнім інститутом римського права і як джерело акцесорних прав на чужі речі пройшли у своєму розвитку три основні етапи: – *fiducia* – за яким товар передавався у власність особі за умови, що після того, як вимоги одержувача товару будуть задоволені, він поверне товар. Умови повернення кредитором товару після виплати боргу були моральними, а не правовими; – *pignus* – застава майна, при якій воно передається заставадавцем

заставодержателів лише у володіння, а не у власність; – *hypotheca* – застава (в основному нерухомого майна), при якій майно залишалося у володінні боржника» [2, с. 14].

Застава за своєю теоретичною природою досить непроста та різнопланова адже є як видом забезпечення виконання зобов'язання (ч.1 ст. 546 ЦК України), так і має акцесорно-зобов'язальну, договірну природу із відповідним поширенням на неї положення про зобов'язання та договори [3, с. 96].

Термін «застава» має сферу застосування в різних галузях права. Поряд з цивільно-правовою заставою зустрічається «податкова», «кримінально-процесуальна», «митна», «виборча» застави. Безумовно, інститути застави галузей публічного права мають певну специфіку та різноманітні сфери застосування. Використання ж єдиного терміну різними галузями права може бути пояснене виключно змістовністю самого слова «застава». Так Великий тлумачний словник сучасної української мови виокремлює три аспекти вживання терміну: 1) передача майна у забезпечення зобов'язання (під позику); 2) річ, яка залишається у кредитора; 3) забезпечення, доказ будь-чого [4, с. 424].

На практиці застава як приватно-правовий інститут досить рідко виникає на підставі закону; законом або іншим актом, який містить норми цивільного права, може передбачатися, що зобов'язання певного роду повинно забезпечуватися заставою. Підставою виникнення застави в таких випадках є договір. Закон або інший нормативно - правовий акт лише легітимізує укладання договору застави, але автоматично на підставі закону застава не виникає [2, с. 8].

Оскільки договірні відносини є найбільш поширеною підставою виникнення застави, то договір застави за своєю сутністю є додатковим (акцесорним), двостороннім, консенсуальним [5, с. 313]. Це закріплено ст. 3 Закону України «Про заставу» з акцентом, що застава має похідний характер від забезпеченого нею зобов'язання [6].

Похідний характер застави уможливує існування договору застави як окремого, або як складової частини основного договору. У наслідок акцесорного характеру застави договір застави матиме юридичне значення тільки у разі

коли існуватиме юридична сила зобов'язання, яке цим договором забезпечується [3, с. 99].

Підтримую позицію фахівців у сфері заставних відносин, зокрема, Кізлової О. С., яка коментуючи складність визначення єдиних критеріїв диференціації видів застави як способу забезпечення виконання зобов'язання констатує наявні підходи: здійснення розмежування за можливістю чи неможливістю користуватися заставленим майном (іпотека, заклад); за предметом застави (майнові права, цінні папери, товари в обігу та переробці); за визначенням сфери застосування. На її думку, доцільніше класифікувати заставу за підставами її виникнення (частина 1 ст. 574 ЦК України, а саме за договором, законом або рішенням суду) та за правом володіння заставленим майном (частина 1, 2 ст. 575 ЦК України, а саме іпотека – застава нерухомого майна, що залишається у володінні заставодавця або третьої особи, і заклад – застава рухомого майна, яке передається у володіння заставодержателя або за його наказом – у володіння третій особі) [7, с. 211].

Дослідники вважають, що позасудовий порядок звернення стягнення на заставлене майно сторони можуть встановити в договорі застави або в спеціальному договорі про задоволення вимог заставодержателя за взаємною домовленістю. Такий порядок може передбачати передачу заставодержателю права власності на заставлене майно в рахунок виконання основного зобов'язання або право заставодержателя від свого імені продати заставлене майно будь-якій особі на підставі договору купівлі-продажу у встановленому законом порядку [8, с. 146].

Із заставленого майна кредитор (заставодержатель) має право отримати задоволення майнових вимог шляхом реалізації предмету застави або, якщо це передбачено договором про задоволення вимог заставодержателя, шляхом переходу права власності на предмет застави до заставодержателя. Застава є речовим обтяженням для боржника (заставодавця), яким може бути фізична чи юридична особа.

Застава дає заставодержателю переважне право перед іншими кредиторами у разі порушення боржником (заставодавцем) забезпеченого заставою зобов'язання на одержання задоволення за рахунок заставленого

майна [3, с. 99]. Це свідчить на користь речової природи застави.

Застава допускає виключно її притаманну ознаку - наступну заставу вже заставленого майна у разі відсутності заборони цього у попередньому договорі. Так ч. 2 ст. 588 ЦК України та абз. 2 ст. 18 Закону України «Про заставу» дозволяють бути предметом застави майну, яке вже є заставним забезпеченням іншого боргу [6]. І наступна застава майна не припиняє право застави попереднього заставодержателя. Передання речі у найм чи продаж товару не припиняє та не змінює права застави [3, с. 100]. Тобто заставою може бути забезпечена вимога, яка може виникнути в майбутньому.

Дослідники сходяться на думці, зокрема, Ільків О. В. вважає, що застава, як вид речового забезпечення, реалізує дві функції: стимулюючу (спонукає заставодавця до належного виконання договірних зобов'язань) і компенсаційну, яка полягає в можливості компенсації коштом предмету застави майнових втрат, що є наслідком невиконання або неналежного виконання зобов'язання боржником.

В науковій літературі триває дискусія щодо правової природи застави. З одного боку обґрунтовується зобов'язальна природа заставних відносин на основі тези, що заставою забезпечується виконання договірних зобов'язань. А з іншого береться до уваги те, що застава як правило може виникнути на підставі договору для додаткового обґрунтування позиції про її зобов'язальну природу. На думку С. В. Нижнього, проблемність речово-правової природи застави зумовлена тим, що її предметом можуть бути майнові права на річ, право власності на яку виникне в майбутньому [9, с. 105].

У вітчизняній правовій доктрині суть застави розглядалася через призму правової природи зобов'язальних відносин, речових прав та змішаної природи, яка поєднує зобов'язальні та речові чинники. Зобов'язально-правову природу заставних відносин обґрунтовує В. В. Вітрянський, посилаючись на те, що договір не виключає заставу як речей, так і майнових прав, котрі можуть бути придбані в майбутньому [10, с. 27]. Тобто предметом заставних відносин можуть бути речі, які в матеріальному світі не існують. І. Й. Пучковська виділяє захисний

механізм застави серед інших видів забезпечення виконання зобов'язання надійністю, що зумовлено її майновим характером. Зокрема, забезпечувальне джерело є наперед виділеним майном боржника або поручителем, вартість якого переважно перевищує розмір боргу за забезпеченим зобов'язанням [11, с. 256]. Договором або законом визначається певне майно, на яке кредитор має право звернути стягнення на задоволення своєї вимоги при порушенні зобов'язання. Зокрема, застава надає право кредитору задовольнити свою вимогу за рахунок заставленого майна, а притримання – за рахунок притриманої речі шляхом здійснення власних дій, а не шляхом пред'явлення вимоги до боржника.

У ЦК України ст. 572 унормовано, що в силу застави кредитор (заставодержатель) має право у разі невиконання боржником (заставодавцем) зобов'язання, забезпеченого заставою, а також в інших випадках, встановлених законом, одержати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом (право застави). Також ст. 1. Закону України «Про заставу» встановлено, що в силу застави кредитор (заставодержатель) має право в разі невиконання боржником (заставодавцем) забезпеченого заставою зобов'язання або в інших випадках, встановлених законом, одержати задоволення з вартості заставленого майна переважно перед іншими кредиторами [6]. Як ми бачимо право застави і є природою застави. Кредитор своєю волею безпосередньо впливає на річ здійснюючи звернення стягнення на заставлену річ - і тому право застави речове.

Водночас є спроби розглядати правову природу заставних відносин у площині взаємозв'язку зобов'язальних та речових характеристик. Так О. А. Загорулько ставить під сумнів єдину правову природу застави і пропонує поділ видів застави на дві групи: застава, що має речовий характер (заклад рухомих речей, іпотека) та застава, що має зобов'язальний характер (застава прав на товари в обороті або у переробці) [12, с. 11].

З нею не погоджується С. В. Нижний наголошуючи, що правова природа застави майнових прав повинна визначатися як речово-правовий спосіб забезпечення виконання

зобов'язань, оскільки саме такий спосіб найбільш повно враховує як зобов'язальну, так і правову природу даної інституції [13, с. 12]. І на теперішній час для більшості науковців домінуючою залишається позиція щодо речової природи застави. Так В. А. Другова вважає, що речовий характер прав заставодержателя підтверджується потенціалом можливостей здійснювати обмежене панування над річчю (що належить власникові), яке полягає в отриманні права власності на річ або права на її цінність за певних умов; здійснювати контроль за користуванням цією річчю власником з тим, щоб цінність речі не змінилася.

Законодавець також окремо виділяє заклад, як заставу рухомого майна, при якій майно, що складає предмет застави, передається заставодавцем у володіння заставодержателя. У разі угоди між заставодержателем і заставодавцем предмет застави може бути залишено у заставодавця під замком і печаткою заставодержателя (тверда застава). Індивідуально визначена річ теж може бути залишена у заставодавця з накладенням знаків, які посвідчують заставу.

Як ми бачимо законодавство не вимагає обов'язкового передання рухомої речі заставодержателю. Так на умовах договору про заклад до кредитора-заставодержателя може переходити обов'язок зберігати предмет закладу в належному стані. Тобто між учасниками відносин закладу виникають речові відносини. В даному випадку між кредитором і боржником виникають безпосередні речові відносини з приводу предмету застави - рухомої речі. З цим пов'язані правові наслідки пошкодження, втрати предмету закладу. Суть забезпечувального правовідношення полягає у задоволенні майнових вимог кредитора з вартості предмету закладу. Відповідно між кредитором та боржником існує відносно зобов'язальне правовідношення.

Саме тому окремі обов'язки заставодержателя, встановлені ст. 45 Закону України «Про заставу», сутнісно тяжіють до речових відносин. Зокрема, заставодержатель має вживати заходів, необхідних для збереження предмету закладу; реальним є отримання з предмету закладу доходу в інтересах заставодавця; ймовірне звітування перед заставодавцем про використання предмету

закладу; сплата податків та зборів, які пов'язані з володінням заставленою річчю, за рахунок заставодавця; інформування заставодавця про виникнення загрози, загибелі чи пошкодження предмета закладу тощо [6].

Разом з тим коментовані заставні відносини не є безпосереднім правовим зв'язком заставодержателя і речі. Адже заставлена річ є об'єктом заставного забезпечувального правовідношення, учасниками якого є заставодержатель і заставодавець. Відносини між ними регулюються договором та положенням заставного права. Тому забезпечувальні стосунки між заставодержателем та заставодавцем здійснюються в площині речового права між зазначеними суб'єктами, а не між заставодержателем і предметом застави.

Заставне речове право має іншу мету, ніж речові права на чужу річ, в основі яких лежить чинник володіння та користування річчю управненою особою на основі титулу власника. На цю ознаку заставних відносин звертає увагу Р. А. Майданик, підкреслюючи, що застава є речовим правом на мінову вартість предмету застави, яке породжує можливість прямого і безпосереднього відношення між особою і річчю з приводу задоволення вимог кредитора за рахунок коштів реалізації заставленої речі [14, с. 34].

Висновки. Правова природа застави як речового способу забезпечення виконання зобов'язань має визначатися в площині взаємозв'язку речових та зобов'язальних характеристик, проте головна роль належить речовим чинникам, коли між кредитором і річчю виникають безпосередні речові відносини з приводу предмету застави. Майнові права по відношенню до зобов'язальних прав можна позиціонувати як родові поняття до видового, хоча і сталою є тенденція зближення речових та зобов'язальних прав.

Підґрунтям виникнення права застави є зобов'язальне правовідношення - що виникає з домовленості між кредитором як заставодержателем і заставодавцем, проте після укладення договору це право стає речовим правом заставодержателя на мінову вартість предмету застави, тому що воно не потребує виконання іншою особою будь-яких дій;

об'єктом права застави виступає безпосередньо предмет застави.

Застава, як правило, встановлюється за домовленістю сторін, і саме договір застави надає право кредитору одержати задоволення за рахунок заставленого майна (звернення стягнення, перехід права власності, продаж від свого імені). Одночасно результатом укладення договору застави є наділення кредитора за забезпеченим заставою зобов'язанням правом застави, яке належить останньому як

заставодержателю - одержати задоволення за рахунок заставленого майна. У зв'язку з тим, що реалізація права застави здійснюється кредитором самостійно, його власними діями і не залежить від волевиявлення боржника, його природа є речовою, а якщо застава виникає на підставі закону чи рішення суду, то договору немає - а право застави належить заставодержателю - і воно є речовим.

Список використаних джерел:

1. Ільків О. В. Застава як вид забезпечувальних речових прав. *Актуальні проблеми держави і права*: зб. наук. пр. Вип. 91, редкол.: Г. І. Чанишева (голов. ред.) та ін. Одеса, 2021. С. 69-76.
2. Кізлова О. С. Застава в цивільному праві України (концептуальні засади та правова природа). Автореферат на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. 12.00.03. Одеса. 2011. 38 с.
3. Цивільне право України. Підручник. Частина 2. Особлива за редакцією проф. Р.Б. Шишки. Київ, ТОВ «Видавництво Ліра-К». 2018. 996 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред.: В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
5. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т. 7: Загальні положення про зобов'язання та договір / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ФО-П Лисяк Л. С., 2012. 736 с.
6. Про заставу: Закон України від 02 жовтня 1992 р. № 2654-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 47. Ст. 642.
7. Кізлова О.С. Застава в цивільному праві (питання теорії): монографія. Одеса: Фенікс, 2011. 352 с.
8. Пучковська І. Й. Про особисті та речові види забезпечення виконання зобов'язання. *Актуальні проблеми приватного права*: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 94-й річниці з дня народження д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. 465 АН УРСР В. П. Маслової (Харків, 19 лют. 2016 р.). Харків. Право, 2016. С. 144-147.
9. Нижний С. В. До питання про правову природу застави. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. Хмельницький, 2002. Вип. 2. С. 104-110.
10. Ільків О. В. Проблеми регулювання речових прав в цивільному законодавстві України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Львів, 2021. 448 с.
11. Пучковська І. Й. Теоретичні проблеми забезпечення зобов'язань: монографія. Харків: Право, 2017. 472 с.
12. Загорулько О. А. Заклад як речовий спосіб забезпечення виконання зобов'язань: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 1997. 18 с.
13. Нижний С. В. Застава майнових прав як спосіб забезпечення виконання зобов'язання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2007. 20 с.
14. Майданик Р. А. Правова природа інституту іпотеки. *Юридичний вісник*. 2009. Вип. 1 (10). С. 31-38.

References:

1. Ilkiv O. V. Zastava yak vyd zabezpechuvalnykh rechovykh prav. *Aktualni problemy derzhavy i prava*: zb. nauk. pr. Vyp. 91, redkol.: H. I. Chanysheva (holov. red.) ta in. Odessa, 2021. S. 69-76.

2. Kizlova O. S. Zastava v tsyvilnomu pravi Ukrainy (kontseptualni zasady ta pravova pryroda). Avtoreferat na zdobuttia naukovooho stupenia doktora yurydychnykh nauk. 12.00.03. Odesa. 2011. 38 s.
3. Tsyvilne pravo Ukrainy. Pidruchnyk. Chastyna 2. Osoblyva za redaktsiieiu prof. R.B. Shyshky. Kyiv, TOV “Vydavnytstvo Lira-K”. 2018. 996 s.
4. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy / uklad. i holov. red.: V. T. Busel. Kyiv; Irpin VTF “Perun”, 2009. 1736 s.
5. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Naukovo-praktychnyi komentar (poiasnennia, tlumachennia, rekomendatsii z vykorystanniam pozytsii vyshchykh sudovykh instantsii, Ministerstva yustytsii, naukovtsiv, fakhivtsiv). T. 7: Zahalni polozhennia pro zobov’iazannia ta dohovir / za red. I. V. Spasybo-Fatieievoi. Kharkiv: FO-P Lysiak L. S., 2012. 736 s.
6. Pro zastavu: Zakon Ukrainy vid 02 zhovtnia 1992 r. № 2654-XII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1992. № 47. St. 642.
7. Kizlova O.S. Zastava v tsyvilnomu pravi (pytannia teorii): monohrafiia. Odesa: Feniks, 2011. 352 s.
8. Puchkovska I. Y. Pro osobysti ta rechovi vydy zabezpechennia vykonannia zobovzannia. *Aktualni problemy pryvatnoho prava: materialy nauk.-prakt. konf., prysviach. 94-i richnytsi z dnia narodzhennia d-ra yuryd. nauk, prof., chl.-kor. 465 AN URSSR V. P. Maslova (Kharkiv, 19 liut. 2016 r.)*. Kharkiv. Pravo, 2016. S. 144–147.
9. Nyzhnyi S. V. Do pytannia pro pravovu pryrodu zastavy. *Visnyk Khmelnytskoho instytutu rehionalnoho upravlinnia ta prava*. Khmelnytskyi, 2002. Vyp. 2. S. 104–110.
10. Ilkiv O. V. Problemy rehuliuвання rechovykh prav v tsyvilnomu zakonodavstvi Ukrainy: dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.03. Lviv, 2021. 448 s.
11. Puchkovska I. Y. Teoretychni problemy zabezpechennia zobov’iazan: monohrafiia. Kharkiv: Pravo, 2017. 472 s.
12. Zahorulko O. A. Zaklad yak rechovi sposib zabezpechennia vykonannia zobov’iazan: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03. Kharkiv, 1997. 18 s.
13. Nyzhnyi S. V. Zastava mainovykh prav yak sposib zabezpechennia vykonannia zobov’iazannia: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03. Kyiv, 2007. 20 s.
14. Maidanyk R. A. Pravova pryroda instytutu ipoteki. *Yurydychnyi visnyk*. 2009. Vyp. 1 (10). S. 31-38.